

Pro memoria

Praėjusį šeštadienį, rugpjūčio 1-ąją, Gegabrastos ir Toliūnų kaimo gyventojai, buvę kolegos mokytojai į amžinojo poilsio vietą palydėjo Elena Rutkauskaitę (1927–2020). Tiksliau būtų pasakius – Elenutę. Kaip savo feisbuko paskyroje rašo buvęs Pušaloto vidurinės mokyklos direktorius Adolfas Talačka, Elenutė savyje įkūnijo paprastumą, nuoširdumą, darbštumą, pareigingumą. Gal dėl to kolegos, pažinojusieji į ją visada kreipdavosi tik ta švelnia vardo forma. Apie Elenutę, jos surinktą kraštotyrinę medžiagą daug kartų rašė ir „Darbas“. 1966 m. lapkričio 19 d. pasirodžiusi mokytojo V. Vitkausko publikacija taikliai pavadinta „Darbšti kaip bitutė“. Tokia Elenutė buvo visą savo gyvenimą.

Autobiografiniu pasakojimu „Manojo gyvenimo takais“ prasideda prieš šešerius metus pasirodžiusi Elenos Rutkauskaitės knyga „Gyvenimus jungianti upė. Toliūnų ir Gegabrastos kaimų istorijos“. Įgyvendinti šią svajonę Elenutei padėjo kraštiečių žurnalistė Janina Prankaitė-Bagdonienė, redagavusi mokytojos kruopščiai surinktą kraštotyrinę medžiagą. Knygos mecenatas – Pušaloto bendruomenės pirmininkas, verslininkas Alvidas Kumpauskas ir gausus rėmėjų būrys.

Abiejų kaimų šviesuolė ilsisi šalia tėvelių jos pačios prižiūrėtose, išpuoselėtose Gegabrastos kaimo kapinėse...

Manojo gyvenimo takais

Gimiau 1927 m. gegužės 28 d. Eimuliškio kaime, Pušaloto valsčiuje, Panevėžio rajone. Tėvai buvo mažžemčiai valstiečiai: turėjo 8 ha nederlingos žemės, kurią pirko iš K. Aleliūno. Tai buvo krūmų ir akmenų karalystė. Tėveliai savo rankomis rovė medžius, kirto krūmus, rinko akmenis ir arkluko padedami tempė juos į krūvas. Ir taip pavyko suarti 5 hektarus, apsėti rugiais, pasodinti bulvių, daržovių. Bet džiaugsmas buvo trumpas: nederlinga žemė neatseikėjo gero derliaus. Trašoms nupirkti nebuvo pinigų, o mėslo užteko tik bulvėms. Tėveliai dirbo ir kitų ūkininkų laukuose. Žiemą tėvelis dirbo miške, mamytė siuvo, verpė linus, vilną, daug mezgė, audė. Tik švenčių dienomis nedirbo. Tėvelis skaitydavo storą istorijos knygą rusų kalba. Prenumeravo Nepriklausomos Lietuvos spaudą. Ypač domėjosi istorija. Perskaitęs vieną ar kitą straipsnį pasakodavo visai šeimai. Mamytė giedojo Šv. Nikolajaus cerkvės chorę, mokėjo daug liaudies dainų. Abu tėveliai buvo baigę po tris pradinės mokyklos skyrius, kurioje buvo dėstoma rusiškai. Tėvelis labai vertino mokslą ir nuolat kartodavo: „Mokslas daug gali, jis vargo žmogų išgelbsti iš amžių skriaudos.“ Jam pritardavo ir

mamytė. Tėveliai norėjo, kad vaikai siektų mokslo. Norėjau mokytis.

Su pagyrimu baigusi Pazūkų pradžios mokyklą, toliau mokiausi Pušaloto pradinėje mokykloje. Čia baigiau šeštą skyrių. 1941–1947 m. mokiausi Panevėžio mergaičių gimnazijoje, o vėliau – Šiaulių mokytojų instituto Istorijos fakultete. Įgijau istorijos mokytojos specialybę.

Baigusi institutą buvau paskirta dirbti į Širvintų septynmetę mokyklą. Tai buvo sunkūs laikai. Ilgėjausi gimtųjų namų, tėvelių. Po didelių pastangų pavyko palikti pirmąją darbovietę. Atvykau dirbti arčiau namų. Dirbau Panevėžio rajone Kurganavos, Kabelių septynmetėse, o mirus tėveliui 1961 metais sugrįžau į mamytės gimtinę. Gyvenau su mamyte nebaigtaime įrengti name. Bet buvau laiminga. Kartu su mamyte, giminėmis, draugais daug girdėjau dainuojamų liaudies dainų, įvairių menamų mįslių – viskas liko mano atmintyje.

1963 m. rugsėjo skambutis pakvietė į naują kolektyvą – buvau paskirta į Gegabrastos aštuonmetę mokyklą. Dėščiau rusų kalbą, dirbau pionierių vadove. Šios pareigos nelabai patiko, bet gyvenimo aplinkybės priverstė tempti tą našta. Buvusios darbo

draugės: Elena Garšvienė-Strolaitė, Pranutė Milčiūtė, Paulina Rasiukaitė, padaršino, patarė. Nuolatinę pagalbą jaučiau iš buvusių klasės vadovų – mokytojų. Kolektyvas nedidelis, draugiškas, reikalavimai – dideli. Ypač daug popieriaus tekdavo sugadinti rašant įvairiausius planus.

Vakarais teko mokyti suaugusiuosius: veikė V–VIII klasės, mokėsi apie 20 mokinių iš Gegabrastos, Toliūnų, Budrionių, Stumbriškio.

O kur dar užklasniai renginiai! Niekas tada nedejavo, o pasitarę, vienas kitam padėdami, ne tik nuoširdžiai vedė mokinius į žinių šalį, bet sukviesdavome kaimo žmones į mokinių koncertus. Ypač linksni būdavo Naujųjų metų sutikimai. Jiems ruošdavosi visos klasės: vaidino, dainavo, šoko. Į mokyklą prisirinkdavo daug žiūrovų: mokinių tėvai, kaimo jaunimas. Mamytės, močiutės nekantriai laukdavo joms skirtos šventės pavaras. Ruošdavomės ilgai: kiekvienas mokinys norėdavo pradiuginti savo brangiausią žmogų. Pasveikindavome ir moteris, sunkiai dirbančias kolūkio fermose. „Tau, mamyte, pirmieji žiedai“ šventės dieną būdavo pilna mokyklos salė. Vienos moters. Klausydavosi koncerto, verkė iš džiaugsmo, vaikų išmone džiaugėsi ir didžiavosi. Su mamytėmis laimingos buvome ir mes, mokytojos. Tą dieną stengdavomės prisiminti ir vienišas, ligotas, sunkiai fermose dir-

bančias moteris. Su mokinių grupele keliaudavau per kaimą, užsukdavome į rečiau lankomas sodybas. Sveikino me ir Gegabrastos, ir Toliūnų kaimo moteris.

Bendravome su Jurgėnų biblioteka. 1963 metų rudenį tapau atsakinga už Gegabrastos kaimo kilnojamąją bibliotekėlę. Ir pati, ir mokinių padedama platinau skaitytojų ratą. Nešdavome knygas į namus, perskaitytas keisdavome naujomis. Ir skaitytojai, ir aš buvome patenkinti.

Mane domino kraštotyra. Jau tada kur galėdama užrašinėju kaimo senolių pasakojimus, prisiminimus. Mokiniai rinko dainas, mįsles. Turėjome nemažai draugų kitose respublikose, rašėme jiems laiškus, pasakojome apie savo kaimą, tradicijas.

Malonu prisiminti išvykas į gamtą. Ne tik žaisdavome. Vienais metais su mokiniais rinkome giles Talkonių miške ir jas pridavėme Miškų ūkiui, kad nauji ažuolai žaliuotų.

Prieš akis – gyvi gamtos vaizdai. Draugaudavome su Stumbriškio, Katinų pradinį klasių mokiniais. Rudenį ir pavasarį vykdavo draugiškos sporto varžybos, žiemą – visų laukiama Eglutė ir Senelis su dovanomis. Visada kartu švėsdavom. Šventė prie Eglutės trukdavo ilgokai. Kartą pūgai siaučiant iš Katinų grįžome paryčiais. Vėjo gūsiai bėrė sniegą, arklukas vos patempė roges. Pasiklydome. Jokios

sodybos nematyti... Leidome arklui pačiam kelią ieškoti. O pusnys vis didesnės, rogės smenga vis giliau. Apėmė baimė. Bet toluomoje įžiūrėjome iš miego bundantį Budrionių kaimą. O tada jau kelias namo buvo aiškus.

Sunkiausia buvo vasaros atostogų metu vadovauti darbo ir poilsio stovyklai. Veikė tokia stovykla Jurgėnų kolūkyje. Mokiniai ravėdavo cukrinius runkelius, o už šį darbą pinigų negaudavo. Bet mokiniai buvo darbštūs, kolūkio vadovai supratingi: davė mums transportą pakeliauti. Vieną vasarą keliavome po Lietuvos pajūrį, kitą važiuojome į Baltarusiją, aplankėme pakeliui esančius Lietuvos miestus.

Bet mokinių kasmet mažėjo. 1964–1965 mokslo metais V–VIII klasėse mokėsi tik 80 vaikų, nebebuvo VII klasės, o kitais mokslo metais nebeliko ir aštuonmetės mokyklos. Tik Gegabrastos pradinė.

Paskutinė darbovietė – Pušaloto vidurinė mokykla, 1965–1986 metai. Šis laikotarpis – aktyvus kraštotyros būrelio darbo suklestėjimas. Būrelio nariai užrašė Pušaloto apylinkės buvusių karo veteranų prisiminimus, jaunesnių klasių moksleiviai rinko liaudies dainas, žaidimus, mįsles, aprašė švenčių papročius. Įdomūs būdavo susitikimai su liaudies menininku P. Laskausku. Jau būdama pensininkė užrašiau savo vaikystės kaimo žmonių prisiminimus, aprašiau Gegabrastos ir Toliūnų kaimo žmonių gyvenimus.

... Tėviškės kiemas, takelis į klėtį, tvartą, klojimą. Sesers rūtų darželis, brolio rankomis medine tvorele aptvertas, žalia gėlėmis nusagstyta pievelė. Rami Lėvens pakrantė, kurioje kiekvienas kaimo vaikas bėgiojo, žaidė, šiltame upės vandenyje maudėsi, laiveliu plaukiojo. Čia gyveno mūsų seneliai, protėviai, tėvai. Jie savo darbščiomis valstietiškomis rankomis augino duoną, auklėjo vaikus ir gyvenimo kely mums vargus vargti padėjo. Kada po daugelio metų atklysi į gimtąjį sodžį, gal prisiminsi savo gimtąjį kampelį, paglostysi kadaise pasodintą medelį, aplankysi seniai užmirštą šimtametę kaimyno pirkelę. Sustok... Įsiklausyk... Širdyje pasidžiauk. Laimingi esame, kas savo tėviškę, brangiausią žemę turime...

Janinos BAGDONIENĖS

nuotrauka